

hatatlanul hozzátartozott a nagyváros pezsgő kulturális életéhez (színi)kritikáival, a debreceni színház történetének (1865–1925) krónikásaként mint az MTI tudósítója.

Tisztelgő könyvhöz illően a személyes emlékek sem hiányozhatnak az összeállításból, ezek közül csak egyet említek meg. Bánszegi Katalin a KSH Könyvtárról mint az emberléptékű intézményről szól, amilyenek sikerült megőrizni az elmúlt évtizedekben. És hogy a jövőben is ilyen marad, arra Nemes Erzsébet szakmai, emberi habitusa a garancia:

„...mindig úgy éreztük, hogy ez a könyvtár a miénk. Ha a könyvtárba megyek, hazamegyek. (...) Azt az emberi közösséget, amit a könyvtár nyújt, egyre kevesebb helyen lehet megtalálni. Itt van még idő emberként viselkedni, mint ahogyan a könyvtáros is a saját emberségét adja az olvasónak”.

A kötetet az ünnepelelt életrajza és műveinek válogatott bibliográfiája teszi teljessé.

(Az olvasás pártfogója. Írások Nemes Erzsébet tiszteletére. Szerk. Fülöp Ágnes, Lencsés Ákos, Rózsa Dávid. Budapest, Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2012., 163 p.)

Vasbányai Ferenc

A költő és a város

Petőfi Sándor Kunszentmiklóson

„Lehet még Petőfiről újat írni? Íme, egész kötetnyit. Informatívat, élményszerűt, amely megállja a helyét akár a szakirodalom vitrinében, akár a kistáskában” – olvashatók a kötet hátsó borítóján Ábrahám Erika ajánló sorai, melyek találóan foglalják össze a mű lényegét és valamennyi erényét. (Reméljük, tisztelt olvasónk nem itt szembesül először a szerző nevével, akit hol tanárnak, hol könyvtárosnak vagy helytörténésznek titulálnak, amit tehetnek is, hiszen száznál jóval több publikációja mindezen tevékenységei során keletkezett.)

A monográfia előszavából az is kiderül – ha eddig nem tudtuk volna –, hogy a szerző, Balogh Mihály egyetemi éve óta kutatta szülőhelye múltját, gyűjtötte *„a helyi kultúra, hagyomány kincseit, értékeit”*, és régi álma *„volt a város és a költő kapcsolatát, viszonyuk fordulatait egészében”* bemutatni. Ebben a műben megpróbálta *„összemarkolni a költő és a város, Kunszentmiklós és Petőfi Sándor kapcsolatának minden föllelhető és lehetséges mozzanatát”*, hiszen a *„gyermekkori átutazásokat nem számítva legfőljebb két hetet tesz ki Petőfi itteni napjainak száma, amelyekről írásban rögzült bizonyosságunk is van, legalább három vers és néhány levél, sajtóközlemény formájában”*, és mindez fényesen sikerült.

A kötet nem előzmények nélkül való. Öt esztendővel ezelőtt a *Honismeretben* látott napvilágot Balogh Mihály *A Petőfi-kultusz Kunszentmiklóson* című tanulmánya (2007/4.), de a mű szempontjából legalább ilyen fontos egy korábbi, *Lappangó 1848-as kisnyomatványok egy iskolai könyvtárban* című közleménye (Magyar Könyvszemle, 1989/1.), amelyben Petőfi két 1848-as követválasztásával kapcsolatos dokumentumát is közreadta. Ide sorolhatjuk még az „ujjgyakorlatnak” vagy előzménynek is tekinthető „*Kiskunsági Szentmiklósnak ifju népe...*” című füzetét is (2009), amelynek témája ugyancsak a költő és a város, csak rövidebb, illusztrált formában. (Egyébként szerzőnk több művében is felbukkant már a város és a költő viszonya hosszabb-rövidebb terjedelemben, így legutóbb Kunszentmiklósról írt monográfiájában, illetve a *Felső-Kiskunság – Dunamellék* című, Szabó Sándorral közösen írt helyismereti olvasókönyvében is.)

Az idén júliusban megjelent könyv tizenkét fejezetben foglalja össze szerzője mondanivalóját. Az elsőben („*Kies Kiskunság, szeretett Szentmiklós*”) a lokálpatrióta és a jó tanár, tudós (tudós tanár?) alaposágával a tágabb és a szűkebb haza, a Kiskunság és Kunszentmiklós történetének bemutatásával rajzolja fel azt a vidéket, ahol Petőfi született és gyermekkorában élt, majd a másodikban alaposan elmélyül a szülőváros máig vitatott kérdésében (*Hol született ő ezen a tájon?*). Újdonság az olvasónak, hogy Petőfi verseinek első németre fordítója, Kertbeny Károly tévedésből először Dunavecset adta meg a költő születési helyéül (később Kunszentmiklóst, majd Félegyházát, végül Kisköröst), és bár akad számos érv Kiskunfélegyháza vagy Szabadszállás mellett is, a vetélkedésben még mindig Kiskörös, a keszteselés helye a „győztes”.

A következőkben a reformkor harmincas éveibe kalauzolja olvasóit a szerző (*Árvíz előtt, árvíz után*). A gyermek Petőfi bizonyára a városon át szekéren utazva jutott el iskoláiba, Pestre, Aszódra – ide István öccse is vele tartott – és Selmece 1833 és 1838 között. Itt remek képet kapunk arról, amit a korabeli utazó láthatott a hosszú szekérút alatt. Az 1838-as tavaszi árvíz ezen a tájon is hatalmas pusztítással járt: az ekkor Szabadszálláson lakó Petrovics István (1791–1849) háza is romba dőlt. A mészáros apát tartozásai miatt per fenyegette, hamarosan tovább kell állnia nincstelenül, a költő pedig nemsokára, 1839 szeptemberében pápai diák helyett katona lesz.

1841 tavaszán már Dunavecscén lakott a család: Petrovics István Nagy Pál „székálló legénye”, de 1842 őszétől már Kunszentmiklóson is bérelt az ottani marha- és juhszéket elsőszülöttje nevében, míg a tényleges munkát kisebbik fia, István végzi (*A szentmiklósi mészárszékből*). Az 1842-es év fontos a költőnek: visszatért előző ősszel Pápán az iskolapadba, és balladája az év végén első díjat (és két aranyat) nyert. Előtte májusban már megjelent *A borozó* című verse nyomtatásban! (A másodikat, a *Hazámban* már Petőfi néven jegyezte.) Visszatért ugyan ősszel Pápara, de pénz híján nem iratkozott be a kollégiumba: felcsapott vándorszínésznek, és nem állt be dolgozni öccse mellé. „*Egészen 1844 tavaszáig nem tért haza: se Vecsére, a kis lakba, se Szentmiklóstra, a mészárszékre.*”

István, a székálló legény 1842. november 1-jén kezdte meg a munkát Kunszentmiklóson. Ez a fejezet („*Istók öcsém... – Sándor bátyám...*”) elsősorban róla szól: versírói próbálkozásairól, kevésbé ismert lovas tudományáról és sikereiről, majd hogy 1845 őszén, a bérlet lejártakor apja Várpalotára, régi üzlettársához küldi szék-

álló legénynek. (Később ő is felvette a Petőfi nevet, a szabadságharcban is részt vett, és Világos után kapitány léte büntetésből baka lett a császár seregében.)

A következő oldalakon (*A csikós, a juhász, a szamara, meg egy legenda*) a városban írt versekről esik szó. 1844 tavaszán – Vörösmarty közbenjárására – Petőfi ígéretet kapott, hogy a Nemzeti Kör kiadja verseit. Július elsejétől állása is lett a *Pesti Divatlap*nál, de előtte még április közepétől június közepéig a szülői házban, Dunavecscén tartózkodott, s rándult át olykor a tizenöt kilométerre fekvő Szentmiklósról. Itteni látogatására két verse is bizonyítékul szolgál, a *Pusztán születtem* és a *Megy a juhász számáron* kezdetű. (Mezősi Károly szerint több művében is kimutathatók azok a motívumok, amelyek csak a városhoz köthetők: a *János vitéz* és a *A helység kalapácsa*). A szerző a versek keletkezésének valamennyi ismert legendáját is csokorba szedte, és kitér a kiadásra nem szánt *Legenda* című versére is, ennek keletkezéséről a gyerekkori jó barát, Bankós Károly leánya számolt be.

A költő és a város találkozása csúcspontjának nevezhető az 1845. év („*Ünnep volt ez, a barátság szép ünnepje...*”). Petőfi ekkor már ismert és ünnepezt költő, hiszen novemberben megjelent első verseskötete, és előtte *A helység kalapácsa*. A város májusban a Jászok százados „örömvigalmát”, a kunok és jászok szabadságának megváltása, a „redempció” centenáriumát ünnepelte. Hangulatos képet kapunk régi vigalmakról és „dalidók”-ról (táncmulatságokról). A vendégszerető város megbecsülte a szellemi teljesítményt, és meg is ünnepelte létrehozóját. Petőfi sem járt másképp: amikor július 22-én – miután felvidéki útvonalon Szalkszentmártonra visszatért (ez volt a család következő állomása) – váratlanul felkereste Bankós Károlyt Szentmiklóson, az ifjak lakomát rendeztek tiszteletére a város kávéházzal is bővült fogadjában; a mulatság hajnalig tartott. Az eseményt a gimnázium tanulóinak fáklyás köszöntése tetőzte be. (Minderről a közeli barát a *Pesti Divatlap*nak küldött még azon melegében tudósítást.) Az ünneplés után, reggel írta meg a *Búcsú Kunszentmiklóstól* című versét, majd már Szalkon harmadnap vetette papírra nevezetes levelét új barátainak. (Lehetséges azonban, hogy a „villámlátogatás” célja mégsem Bankós Károly, hanem inkább „Szentmiklós Rózsája”, Baky Krisztina lehetett, legalábbis a szorgos irodalomtörténészeink szerint.) A látogatást megörökítő emléktábla kapcsán tisztázódik a régi fogadó-kávéház egykori helye is.

Az öröm és az ünneplés órái után a könyv komorabb, ha úgy tetszik, kevésbé szívderítő, a költő és a város viszonyának nehéz (fekete) napjai következnek a hátra lévő négy fejezetben, mintegy harminc oldalon: az 1848-as év helyi eseményei, Petőfi emlékeztető követválasztási (ma képviselőválasztásnak mondott) kudarca, illetve annak utókövetkezői.

Bevezetesképpen (*Kiskun kerületi ellenzék*) először a Jászkun Hármas Kerület politikai viszonyaiba kapunk bepillantást (Jászberény a központ), majd a kor szokásos útirajzainak egyikéből további ismeretekhez jutunk: a *Pesti Divatlap* tudósító Kund szerint a Felső-Kiskunságban élők „a politikába nagyon szerelmesek”, de nem az ország ügyeiről, hanem a „kis haza” sorsáról vitáznak. Miután a kerület sajátos helyzetéről, problémáiról, majd a helyi ellenzék fiataljairól, az iskolázott és többnyire jogot végzett ifjúságról részletes képet kapunk, az 1848. márciusa városi visszhangjáról és helyi eseményeiről esik szó.

Áprilisban a hármaskerületi közgyűlés a gyűlölt Szluha főkapitányt menesztette, és megfosztotta képviselői mandátumától is. Az áprilisi törvények azonban megfosztották a hármaskerületet kiváltságaitól, a nádor megszüntette a nádori bíróságot is, azaz „belenyúlt” önrendelkezésükbe. Deák Ferenc a felháborodott jászkunokat azzal nyugtatta, hogy majd az országgyűlésben vessék fel ezeket. (Nem volt tehát közömbös, ki lesz a követ!)

Ebben a forrongó időszakban került sor Kunszentmiklóson is a helyi választásokra, amelyeken az ellenzéki ifjúság képviselői fontos tisztségekbe kerültek (pl. Virágh Dénes főbíró, Bankós Károly tanácsnok, gyámtya és kórházi pénztárnok lett), majd a kerületi követválasztások előkészítésére; Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza „elvitt” két helyet, a harmadikat a hat kiskun mezőváros fogja majd megválasztani (Szabadszállás központtal).

Ekkor szánta el magát Petőfi, hogy politikusként is támogatni akarja szülőföldjét, és elindult az országgyűlési képviselő-választáson: ezt május 25-én meg is írta Bankósnak („*Szándékom kövété lenni*”). Indulásáról a *Márczius Tizenötödike* című lap is hírt adott, majd Petőfi június 6-án leutazott Kiskunfélegyházára, a központba, majd szekérrel indult a Felső-Kiskunságba. Erre az alkalomra röplapot is nyomtat, ezt osztja szét leendő választói között. (Ennek elemzése a fejezet izgalmas része.) Ezután már Kunszentmiklóson népgyűlést tart – amelyet az új főbíró, Virágh nem támogat –, majd megszületik az a szégyenletes szabadszállási levél is, amely kitiltja a költőt a választás napján a városból. Az események több forrásból is részletesen megismerhetők: a szerző a történetek minden mozzanatát szinte szemtanúként követi végig.

A június 15-i Szabadszálláson megtartott választás és a vereség részletes leírását a „*Sándor; megbukunk!*” című fejezetben kapjuk. (A jóslat a feleségtől, Szendrey Júliától származott, és a választás előestéjén hangzott el.) Vereségének fő oka az volt, hogy a „*messziről jött jelölt nem volt tisztában a helyi politika erőviszonyaival*”. Az őt éltető sokaság, akivel találkozott, nem rendelkezett választójoggal, az ellenzéki fiatalokból lett városvezetés pedig – néhány kivételtől eltekintve – ellene lépett fel. A választáson a hat mezőváros közül kettőből szinte senki sem jött el. (Most tekintsünk el a választás meg nem engedett eszközeitől, a Petőfit lejárató kampányról, rágalmazásokról, a költő megfélemlítésétől, a választók leitatásától – másutt is megesett ilyesmi –, bár így együtt talán sehol.) A feszültségekkel teli, majd fenyegetésekkel is tetézett reggelen végül szekérre rakják a költőt – nem tudják életét garantálni –, és egy mellékúton „menekítik ki” Szabadszállásról. Ezután a választás gyorsan lezajlik, a még versenyben lévő jelöltek visszalépnek, a maradék egy jelöltet, Nagy Károlyt megválasztják.

Az események utóéletét a következő rész („*Egy pillanatra meg volt lelke törve*”) tárgyalja. A megalázott Petőfi a választás napján beadványt írt a minisztériumnak, ebben kérte a törvénytelen választás eredményének megsemmisítését. Bankós letisztázta, százhetvenhat miklósi és lacházi választóval aláíratta. A dokumentumot Deák Ferenc igazságügy-miniszter átküldte a belügybe, majd a három nap múlva hozott határozata szerint nem volt illetékes a kérdés eldöntésére, s majd az országgyűlés fogja eldönteni. Június végén a költő visszafogottabb hangú röplapot szerkesztett *A szabadszállási néphez* címmel, amelyben a választás törvénytelenességéről ír, s hogy azt meg fogják ismételni. Közben Petőfi a sajtóban is hangot ad mérhetetlen csalódásának – nem minden lap közli teljes terjedelemben, s az

iránta való rokonszenv sem jellemző -, amelyre csak egy alkalommal reagál otrombán az ellenében megválasztott Nagy Károly. A július 5-én megnyílt országgyűlés elé valahogy mégsem kerül idejében a szabadszállási választás kivizsgálásának ügye, és Nagyot követként igazolták. Ezután Petőfi pisztolypárbajra hívta ki ellenfelét, aki gyáván meghátrált. A költő végül úgy döntött (talán a közelgő hadi események miatt is), hogy soha többé nem lesz követ...

A szerző az összegzésre a zárófejezetben (*Végső számvetés némi tanulással*) vállalkozott néhány fontos kérdés felvetésével: barátból ellenség lett-e Petőfi? Rút cselszövés vagy politikai szereptévesztés történt? Van-e tanulság? Az ezekre pontos választ adni nyilván nem tudó, de a körülményeket alaposan bemutató, mérlegelő, az eseményeket „*jobban megérteni és megértetni*” akaró, „*a város és a költő ügyét*” mérlegre tevő Balogh Mihály úgy véli, hogy „*korabeli jászkunsági, kiskunsági viszonyok alaposabb ismeretében Petőfi itteni bukásának nem annyira a ténye szégyellnivaló, mint inkább a módja.*”

A kötet szerves, időben mégis elkülönülő része a költő városi „utóéletének” a kritikus bemutatása (*A Petőfi-kultusz Kunszentmiklóson*). Nem sikertörténet Petőfi emlékezetének az ápolása, „*kultuszt és ellenkultuszt egyaránt teremtett Petőfi és Kunszentmiklós viszonya, közös története.*” (A könyv elolvasása után igazat kell adnunk a szerzőnek, aki leszögezte, hogy „*a kultusz minőségéért, ellentmondásaiért, s tán még az ellenkultuszért is, némi felelősség a költőt is terheli.*”) 1892-ig, az Ipartestület március 15-i ünnepségéig a visszafogottság jellemezte Virágh Dénes főbíró és a város egykori szerepe miatt. Még érdekesebbek a további események: a költő halálának 50. évfordulójától már a „koszorús költő”-é a főszerep. (Képet kapunk az ünnepi megemlékezésekről, beleértve a gimnáziumban tartott ünnepségeket, az iskolai dolgozatokban megjelenő témákat is.) A költő születése, majd 1848 centenáriumának megünneplése után pedig már az átpolitizált Petőfi jelenik meg.

Izgalmas részletekkel szolgál az *Emlékhelyek, emlékjelek, relikviák* című fejezet, amelyben a főleg a veszteségekkel (az elpusztult, elveszett emlékekkel, épületekkel) és a tévedésekkel ismerkedhetünk meg, majd *Egy különleges Petőfi-emlékhelyről*, Székely Gábor kunszentmiklósi magánmúzeumáról kapunk tájékoztatást értő szeretettel.

A függelék függelékének tekinthető a *Kerestem Petőfi Pistit* fejezet is, ebben szerzőnk egy helyi legendának járt a végére: Petőfi öccsének – vagy a költőnek magának – született-e Kunszentmiklóson törvénytelen gyermeke... (Az érdekes történet a kutatás váratlan fordulatait is elbeszéli, emellett több, eddig nem ismert tényre és adatra derít fényt.)

Balogh Mihály ugyan ismeretterjesztő céllal írta volna könyvét, „*nem az irodalomtudomány asztalára szánta*”, mégis az irodalomjegyzék leleplezi a filológust: a *Petőfitől, Petőfiről (Válogatás a kunszentmiklósi Petőfi-irodalomból)* fejezetben olvasmányosan és folyamatosan – először az összefoglaló műveket, majd – fejezetenként – sorolja fel azokat a vonatkozó forrásokat, amelyeket felhasznált, illetve amelyeket a téma részleteire is kíváncsiaknak ismerni érdemes. A borítón és a szöveg között az olvasó előtt jó részt ismeretlen színes és fekete-fehér illusztrációk találhatók; ezeket műfajuk szerint sorolja fel a szerző, pontosan utalva a lelőhelyre, illetve a fénykép vagy a rajz alkotójára.

A kötetet *hangzó olvasókönyvként* CD-melléklet is kíséri, ezen Petőfi Sándor versei, levelei és egyéb írásai – köztük a szentmiklósi ifjakkal írt búcsúlevele –, István öccse hat verse és Bankós Károly *Petőfi megtiszteltetése* című írása hangzának el három előadó, Ábrahám Erika, Bódi Szabolcs és Tóth Péter tolmácsolásában több mint egy óra terjedelemben. A könyv végén felsoroltnak mindazok, akiknek a segítségével és támogatása nélkül ez a kitűnő munka sem jöhetett volna létre. (A kötet remek borítója és gondos tördelése Hóka László munkája.)

Mit lehet mindehhez még hozzátenni? Talán azt, amit az előszóban is olvashattunk:

„A szerző meggyőződése (...), hogy mindent, amit tud, el kell mondania a költő és a város viszonyáról a mai és holnapi szentmiklósiaknak. Mindent, kezdve a szülőhely kérdésével, lezárva az újabb időkig nyúló Petőfi kultusz bemutatásával. Túlnyomórészt inkább csak epizódok ezek a költő életében és a város történetében, de az epizódok együtt, összeolvasva töltik ki a könyv alcímének ígéretét: Petőfi Kunszentmiklóson.”

Úgy gondolom, hogy ez cél megvalósult, de a kunszentmiklósiak mellett a tágabb haza lakói is élvezettel forgathatják majd ezt a szinte letehetetlen olvasmányt: diákok, helytörténészek, irodalomtanárok, irodalom- és verskedvelők, könyvtárosok, a múltunkban időutazásra vállalkozók és mindazok, akik számára Petőfi és életműve még mindig fontos.

(Balogh Mihály: A költő és a város. Petőfi Sándor Kunszentmiklóson. Kunszentmiklós, Kunszentmiklós Város Önkormányzata, 2012. 152 p. + CD-mell.)

Murányi Lajos